

TRANZĪTA PAKALPOJUMU KONKURĒTSPĒJA – KĀ TO IETEKMĒ PAKALPOJUMA MAKSA?

Justīna HUDENKO, *doc.oec*

AS "LatRailNet" valdes priekšsēdētāja

2018.gada 31.maijs

Prezentācijas struktūra

- ▶ Kādas ir tranzīta pakalpojumu maksas sastāvdaļas un to līmenis Latvijā?
- ▶ Kas ietekmē tranzīta pakalpojumu konkurētspēju?
- ▶ Kas ietekmē tranzīta pakalpojumu maksas līmeni?
- ▶ Kā pakalpojuma maksa ietekmē tā konkurētspēju?

No kā sastāv tranzīta pakalpojumu maksa?

- ▶ Katra loģistikas ķēdes dalībnieka izmaksas un cena
- ▶ Obligātie valsts noteiktie maksājumi: nodokļi, muitas nodevas u.c.
- ▶ Darījumu izmaksas
- ▶ Neatbilstību un pārejas izmaksas

Darījumu izmaksas (ang. transaction costs) – izmaksas, kas rodas saistībā ar līgumu slēgšanu:

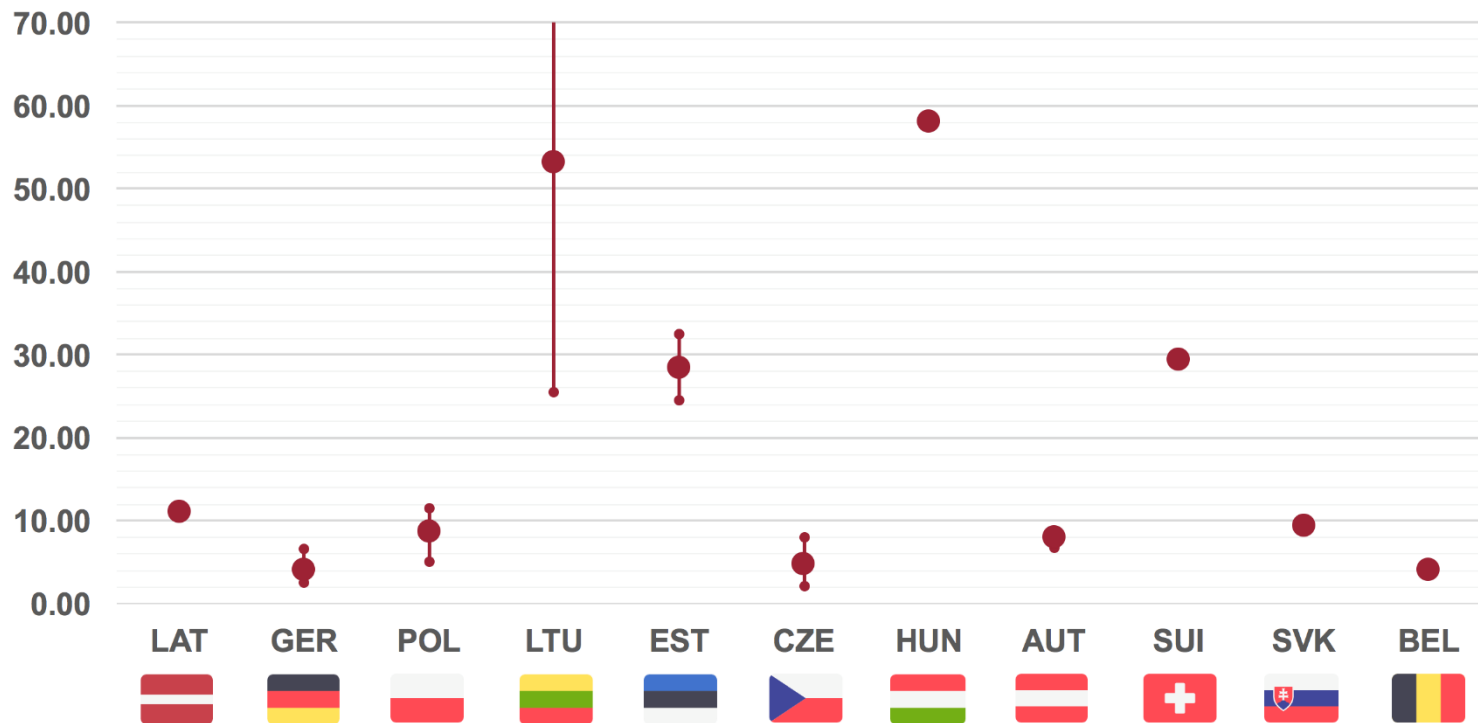
- ▶ *informācijas vākšanas un apstrādes izmaksas*
- ▶ *sarunu un lēmumu pieņemšanas izmaksas*
- ▶ *kontroles izmaksas*
- ▶ *līguma izpildes tiesiskās aizsardzības izmaksas*

Kāds ir dzelzceļa infrastruktūras maksas apmērs Latvijā?

AS "LatRailNet" aplēses, balstoties uz "RailNetEurope" CIS datubāzes datiem

Vidējās, maksimālās un minimālās infrastruktūras maksas dažādās Eiropas valstīs krautiem kravās vilcieniem, EUR/vilc.km

Vai tranzīta pakalpojums ir konkurētspējīgs?

Valsts pētījumu programmas "EKOSOC-LV" apakšprogrammas "Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos un priekšlikumi tās stiprināšanai" secinājumi

**Simtam
pāri. Viedā
Latvija**

Valsts pētījumu
programma EKOSOC-LV

Krievija

- ▶ ir izveidojies dzelzceļa nozares klasteris, kas nodrošina piegādes ķēžu saskaņotu darbību un lētākus ražošanas resursus

Latvija

- ▶ labākie rezultāti organizāciju struktūrās

Lietuva

- ▶ konkurētspējas rādītāju dinamika ir diametrāli pretēja – periodos, kuros Latvija ir uzlabojusi kopējo indeksu, Lietuvā tas ir pasliktinājies un *vice versa*
- ▶ labākais rezultāts pieprasījumā

Igaunija

- ▶ 2014.gadā pēdējā vietā ir Igaunija

Kas ietekmē tranzīta pakalpojumu konkurētspēju?

Maikla Portera Dimanta modelis

Atbalstošās nozares

Pieprasījums

Ražošanas faktori

Stratēģijas

Valsts

Iespējas

Gērtas Hofštēdes Kultūras dimensiju teorija

Varas distance

Orientācija uz ilgtermiņa vērtībām

Vīrišķīgums

Izvairīšanās no neparedzamā

Individuālisms

Iecietība

V. Čana Kima un Renē Mabornas Zilā okeāna stratēģija

Nozare

Stratēģiskā grupa

Pircēju grupa

Produktu klāsts

Emocionālā orientācija

Ārējā ietekme

Kas ietekmē tranzīta pakalpojumu maksas līmeni?

Dzelzceļa likums:

- ▶ maksu par piekļuvi infrastruktūrai, kas savieno infrastruktūru ar apkalpes vietām, nosaka atbilstīgi vilcienu satiksmes pakalpojumu sniegšanas tiešajām izmaksām
- ▶ var piemērot uzcenojumus, ja tirgus situācija to pieļauj
- ▶ tranzīta pakalpojumiem var paaugstināt infrastruktūras maksu

Vienas vienības transportēšanas vidējās izmaksas ir minimālas, un tās ir vienādas ar izmaksām, kas tieši rodas dzelzceļa pakalpojumu sniegšanas rezultātā, ja dzelzceļa infrastruktūrai ir vienādi tehnoloģiskie apstākļi visā tīklā, un tīkls ir vienmērīgi un pilnībā noslogots ar vienveidīgiem vilcieniem

Ekspluatācijas nosacījumi → Izmaksas

Pieprasījums → Apjomi

Piekļuves nosacījumi → Darījumu izmaksas

Politiskā vide → Obligātie maksājumi

Tehniskās ekspluatācijas nosacījumu ietekme uz izmaksām

Ekspluatācijas izmaksas

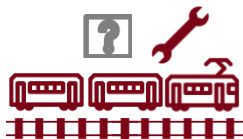
- ▶ Liels *ad hoc* un pārceltu vilcienu skaits rada papildus kustības vadības izmaksas
- ▶ Maksas iekasēšanas un sadales procesi prasa «lielo datu» analīzi

Uzturēšanas izmaksas

- ▶ Mainās nenozīmīgi pie viena papildus vilciena un būtiski pie nozīmīga kravu apjoma
- ▶ Ir atkarīgas no kustības prognožu precizitātes

Atjaunošanas izmaksas

- ▶ Iepriekšējos periodos neatjaunotu infrastruktūras elementu degradācija noved pie sistēmas daļu paātrinātas degradācijas
- ▶ Lielas satiksmes intensitātes gadījumā defektu skaits pieaug eksponenciāli

Attīstības izmaksas

- ▶ Vietas, kas iepriekš tika savienotas ar dzelzceļu izzūd, attīstītās, degradējas un maina profilu dzelzceļa lietderīgās kalpošanas laikā
- ▶ Uzturēšanas izmaksas ir saistītas ar novirzēm no ekspluatācijas, kas tika plānota attīstības periodā

Pieprasījuma nosacījumu ietekme uz apjomiem

Kravu struktūra

- ▶ Kopumā nav nozīmīgu izmaiņu tradicionālo preču pārvadājumu apjomos
- ▶ Strauji aug «neidentificējamo preču» pārvadājumu apjomi, tas veicina nepilnīgu izpratni par tirgus nosacījumiem

Cenu līmenis loģistikas ķēdē

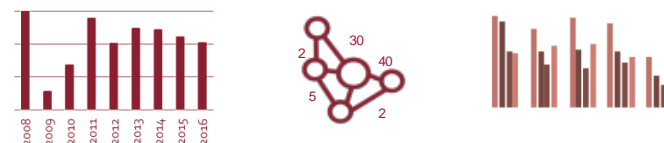
- ▶ Galvenā tendence cenu veidošanā kravu pārvadājumos ir integrētā piedāvājuma nodrošināšana
- ▶ Faktoriem, kas ietekmē to, ko piegādes ķēde var maksāt par loģistiku, ir gan ārēja, gan iekšēja izcelsme

Pakalpojuma kvalitātes līmenis

- ▶ Optimālas konkurētspējas koncepcija būtiski atšķiras no optimālas tīkla jaudas izmantošanas koncepcijas
- ▶ Kopējais pakalpojumu līmenis ietekmē piegādes ķēdes vispārējo pievienoto vērtību

Nevienmērīgums

- ▶ Dzelzceļa infrastruktūras pakalpojumu pieprasījumam ir cikliskas, sezonālas un virziena svārstības

Piekļuves nosacījumu ietekme uz darījumu izmaksām

Asimetriska informācija

Padomi
Prognozes
4. līmeņa statistika
Indikācijas

Tīkla pārskats
Darbības plāni
Pagaidu ierobežojumi
Tirgus segmenti
Maksas vērtība

- ▶ Tirgus dalībniekiem un valstij nav pienākumu un atbildība par informāciju pretēji tam, ka infrastruktūras pārvaldītājam tiesību aktos ir noteiktas prasības publicēt informāciju

Lobēšana

- ▶ Sabiedrība neatbalsta valsts maksājumus par labu komerctransportam
- ▶ Nav stingras robežas starp sociāliem un komerciāliem ieguvumiem no dzelzceļa transporta
- ▶ Aizvien vairāk darbības ierobežojumu infrastruktūras pārvaldītājam

Monopolizācija

- ▶ Ļoti gari investīciju atmaksas termiņi izraisa monopolizācijas tendences
- ▶ Monopolizācija parasti parādās loģistikas ķēdes vai piegādes ķēdes līmenī

Pievienotās vērtības pārnese

- ▶ Infrastruktūras maksas par sliežu ceļu izmantošanu samazināšanās var rezultēties kā zemākas transporta izmaksas sabiedrībai, gan kā citu infrastruktūras pārvaldītāju papildus ieņēmumi, gan arī kā loģistikas ķēdes dalībnieka (-u) peļņa

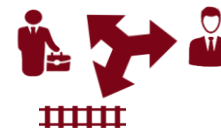
Politiskās vides ietekme uz obligāto maksājumu izmaksām

Nacionālās intereses

- ▶ ja valstij nav lielas ražošanas vai iedzīvotāju intensitātes, tā parasti nav ieinteresēta dzelzceļa infrastruktūrā
- ▶ jo lielākajai satiksmes daļai ir ārvalstu izcelsme, jo mazākai finansējuma daļai jābūt atvēlētai no valsts publiskā finansējuma avota

Iekšējās pretrunas

- ▶ valsts ir infrastruktūras īpašnieks, politikas veidotājs un galvenais tirgus dalībnieks vienlaikus
- ▶ politikas veidotāji izmanto iespējas likumdošanas pienākumu noteikšanai, bet izvairās no finansiālām saistībām

Ārvalstu ekonomiskā politika

- ▶ valstis ar atvērta tipa ekonomikām ir ieinteresētas transporta koridoru attīstībā
- ▶ daudznacionālie koridori ir atkarīgi no visu iesaistīto valstu pieņemtajiem lēmumiem – viens sarežģīts *monopols* un koridors var nerealizēties

Nacionālās prioritātes

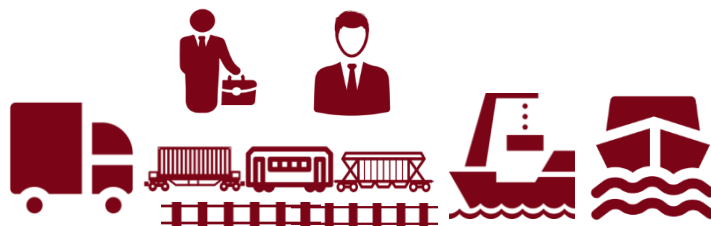

- ▶ dažādos vēsturiskajos periodos par prioritāti izvēlas ekonomiku, politiku, nacionālās vērtības, drošību u.c.
- ▶ Valsts dalība dažādās politiskajās un ekonomiskajās aliansēs virza ekonomisko ģeogrāfiju

Kā tranzītpakalpojuma maksa ietekmē to konkurētspēju?

- ▶ Infrastruktūras pārvaldītājs mūsdienās ir pilntiesīgs tranzītpakalpojumu tirgus dalībnieks
- ▶ Infrastruktūras maksa neietekmē tranzītpakalpojumu konkurētspēju, bet norāda uz to

- ▶ Pastāv nepieciešamība ieviest inovatīvus risinājumus maksas noteikšanas procesā, tostarp informācijas sistēmu integrāciju, lielo datu analīzi, kā arī pilnveidot sadarbību ar visiem tīkla dalībniekiem
- ▶ Ārējiem faktoriem ir noteicoša nozīme tranzītpakalpojumu konkurētspējas nodrošināšanā, tāpēc maksas noteikšanas politika jāiekļauj kopējā transporta politikā
- ▶ Šajā tirgus attīstības stadijā acīmredzami valstij būs jāuzņemas atbildība gan par dzelzceļa sociālo sniegumu, gan par zaudējumiem, kas radušies saistībā ar darījumu, neatbilstību un pārejas izmaksām

Šobrīd paveiktie darbi

- ▶ Nodalītas pasažieru un kravu izmaksu bāzes
- ▶ leviesta trīsdimensionāla uzcenojumu vērtēšana
- ▶ leviests «*integrētā piedāvājuma*» maksas instruments
- ▶ Tiek sniegti priekšlikumi koleģiālas institūcijas izveidošanai maksas līmeņu iekļaušanai kopējā transporta koncepcijā

